

la llengua s'adona indefugiblement que ens en dissuadeixen tots els fets filològics. No solament seria incompreensible que un manlleu així tingués extensió universal en tot el domini lingüístic, i pertot amb constant sentiment de cosa pròpia sense cap regust foraster; sinó que el fet d'aparèixer des del S. XIV, i presentant-se en massa des del XV, pertot en autors de llengua ben pur, obliga a descartar tota idea de manlleu (també la prompta i nodrida aparició de la variant fonètica en *o* acaba de reforçar l'argument). ¿Seria, doncs, que no ve de *màn(e)ga* MANICA? Però verament no existeix cap altra explicació sostenible.⁵

Altrament la derivació des de *manga* no presenta absolutament cap altre escrúpol. Fins si ens accontentem admetent-hi el sufix *RE-*, que no deixa de tenir usos, tant en llatí com en totes les llengües romàniques, que excedeixen del caràcter iteratiu. Altrament és un fet que *RETRO-* 'enrere' apareix sovint com a sufix reduït a *re-* (< *rere-*): cosa freqüent fins a ser trivial, en català (*retaula*, *rebotiga* etc.; *a re-pèl*, *a re-mà*, supra), i que en el cas de verbs condueix també a confusió amb *RE-* en les altres llengües germanes (*retirar*, fr. *rentrer* etc.). I, pensant-ho bé, hem de reconèixer que la síncope de *-NIC-* en posició pretònica, i discrepant del tractament en el substantiu, no ens ha de xocar: veg. més amunt les observacions relatives a *mangot*, *mangueta*, *manguilla*.

Del ll. *SECURIS MANUARIA*, pròpiament 'destral de mà', prové l'it. *mannaia* 'destral', especialment la del botxí o de l'escorxadador de bestiar, però també usada per a feines de cuina, per treballar el cuir i per a diverses eines d'oficis: usat en les grans cerimònies i processons religioses d'Itàlia, com a atribut dels soldats romans que menaren el Redemptor al suplici, fou imitat això en altres països de la cristiandat; i, entre nosaltres, especialment en processons ciutadanes de Setmana Santa, en què aquests comparses de la desfílada, duent la destral, reberen ells mateixos el nom de *manaias*: cèlebres sobretot la de Girona, però també n'hi havia hagut a Barcelona, Tortosa i d'altres: «empunyant, amb mans no gaire fermes, armes de tota mena, des de la llança dels *manaias* fins al trabuc pedrer del temps d'En Bacaina», MrnVayreda (*Carlinda* IX, p. 142); per a Tortosa, Vergés Paulí, *Espurnes* V, 22, 153. El mot italià, amb gran extensió geogràfica, apareix en formes dialectals amb la *-r-* conservada, *mannara*, *mannària*. Des d'aquestes, inicialment com a terme nàutic, ha passat a altres llengües germanes, des de data més antiga: cast. *mandarria* [1680, *DCEC-DECH*], oc. mod. *manairo*.

En català s'hi documenta des d'antic, en la forma *manaira* (pl. *manaires* és clar, i algun *manaire* grafia oriental incorrecta): «cuyrasses, aytals com són, 90; *manayres*, 8; barubí d'excalmar, 1» en un inv. nàutic mallorquí de 1352 (Rubió, *Diplomatari Or. Cat.*, 268), i *AlcM* cita *manayres* en Eiximenis i *manayre* en un doc. de Penllaça de 1435. No tot, però, tingué caràcter de manlleu: *MANUARIA* va passar al mossàrab *manàri* escrit en lletres arabíques en *RMa.*, amb la trad. ll. *cultellus* i la glossa romànica *fausson*.

I d'aquí sembla haver estat derivat el català antic *manerès*, mena d'arma equiparable amb espases i llances, de la qual Bernat Alart, *InuLC*, assenyala testimonis en nou docs. entre 1334 i 1397 (p. ex. «un bacinet et un *maneresium* et una lancea», 1363); «no sia entès coltell de tayll o spaa o *manerès*, ni contell de cinta, ni punyal o brotxa: que tot hom ne puxa portar», Tortosa a. 1341 (*BABL* XI, 414); «ab darts y ses llances --- espases caçudes y bons *maneresos*», *Brama Llaur.*, 126; *AlcM* cita una variant *maneresc* en un altre doc. de 1437 (per a la formació partint de *MANUS*, cf. «cinc lanses *manesques* e una asta», 1445, *InuLC*). Podríem judicar-ho com a fruit d'un encreuament de *MANUARIA* (en forma manlleuada de l'it., o potser autòctona), amb *masseresos* 'utensilis'; però més aviat m'inclino a creure en un derivat català pur, de *MANUS*, amb el sufix *-ARICIUS* (*Barcarès*, *cavalleris*, *cabraris* etc.).

Manós o *amanós* es diu de les coses manejables, manuals: amb aquest sentit els recull tots dos Careta (*Barbr.*, s. v. *manual*), *amanós* el *DAG.*, que d'altra banda li troba a Osona l'acc. aplicada a tot objecte que es maneja sovint, que s'ha de tenir a mà: justament això explica la formació de la variant amb *a-* prefixada. També a Menorca s'ha usat *manós* (cobla del poeta popular J Vivó, † 1780, en Camps Merc., *Folk. Men.* I, 216) i així mateix *amanós*: «Tocades oficials: sa cualcada i aygo-ròs, amb fabiol i tambor --- es tambor és *amenós*, perquè es mateix músic pugui tocar alhora es tambor i es fabiol» (Camps, ib. II, 106).⁶ I NOLLER usà *manosa* (*joguina*) en sentit de 'manejable' (*AlcM*). Altrament *amanoso* existeix en sentit semblant en alguns parlars castellans extrems: en el Bierzo (García Rey) i a Múrcia (supl. al Vocab. de GaSoriano). *Manesc. Manús*, -*ussa*.

Amb *amanós*, *manesc*, *manús* (i amb *maneres* 'manilles' 1408, par. 168), crec que hem de posar *maner* 'mans, domesticat, manyac', ja usat per Llull, i que també figura en la *Vesió del rossellonès* Bernat de So (1315-45), v. 759 (*Rom.* LIV, 51); i registrat pels diccs. des del *DTo*. 1647: «*maner* o *manso*, animal ~, cicur, domesticum». Avui segueix usant-se especialment a les Illes (Manacor, *BDLC* IX, 314) «(cabra o boc) *manyac*; eiv. «*mané*: manso, domesticado», *PzCabr.*).

Hi ha paral·lels en altres llenguatges: ast. «*manera* f. vaca que se deja ordeñar a la mano, sin necesidad de ternera» (Rato, *Supl.*), i amb dissimilació de nasalitat (*a*)*banera*, *abanero* 'ocell domesticat' usat c. 1330 per l'Inf. Juan Manuel (*DCEC*). El significat pot desviar-se més o menys en altres direccions: fr. ant. *manier*, *manière*, «souple, habile, exercé à» en el *Lai de l'Ombre* de Jean Renart (S. XIII), 544 (i més cites, R. Levy, *Rom.* LVIII, 440). En llengua d'oc, poc freqüent, però hi ha un cas d'*arcs maniers* 'arcs manejables', en la llengua antiga (*PSW*), i algun altre de 'domesticat' (Rayn.); si bé aquest, allà, fa de mal destriar d'un derivat d'*amai(s)nar* (provinent de *MANSTO*). En francès antic és més freqüent. I en rigor el substantiu *MANERA* 'mode' és el mateix mot, substantivat.

⁶⁰ Pot significar així mateix 'manual, portàtil' (1413,